

Autor: Jan Grau
Lloc de publicació: Fogall/Agrupació de Balls Populars de Sitges
Data de Publicació: Abril 2002

HONOREM EL SOL SOTA EL NOM DE JOAN

De calendaris i solsticis

Totes les cultures han honorat el sol i els seus estadis, principalment perquè ens marca el pas de les estacions de l'any, posant especial atenció als solsticis, el d'hivern per les poques hores de sol i el d'estiu justament pel contrari. Pel que fa al calendari hem d'interpretar l'any en dues meitats una cerixent i l'altra minvant en relació al sol, essent els solsticis la porta de cada meitat. Els romans tenien el déu Janus que era representat amb dues cares, l'una mirant enrere i l'altra endavant i l'emplaçaven al calendari al gener i al juny, coincidint amb els solsticis.

El cristianisme també hi va ubicar els seus Janus en les diades de Sant Joan Baptista el 24 de juny i de Sant Joan Evangelista el 27 de desembre. Dins el nostre calendari els solsticis coincideixen amb les nits de Nadal i de Sant Joan, per una banda la data atribuïda al naixement de Jesús i per l'altra al del seu precursor.

L'any 666, al Concili de Constantinoble, l'Església es va qüestionar les fogueres i celebracions que es feien en aquesta nit, és a dir que les arrels precristianes del foc de Sant Joan s'han mantingut vives fins avui, amb els consegüents canvis que ha portat la història, però amb la mateixa essència vital.

La màgia de la nit màgica

La nit del solstici d'estiu està oberta la porta de la dimensió mitològica i estem sotmesos a encanteris de tota mena, fins i tot els terrenals de l'amor. És la nit que es poden veure les dones d'aigua i els follets sense que ens passi res. Quan ens podem fer rics entrant al punt de les dotze de la nit a indrets on hi han amagats tresors encantats com el castell de

Montsoriu o el de Marmellar. És nit de trobada de les bruixes i les bruixots en indrets tel lúrics com el cim del Pedraforca o el de Tretzevents al Canigó...

Les herbes aquesta nit tenen virtuts màgiques i és quan tradicionalment els herbolaris van a collir-les. També és la nit ideal per fer sotilegis nosaltres mateixos, només per citar uns exemple, podem descobrir qui serà la nostra parella ideal, quina serà la seva professió, fins i tot si serem pobres o rics la resta de la nostra vida...

Aquest és el moment de fer el sortilegis perquè les pedres de follet i les pedres de llamp tinguin els poders desitjats, per penjar les carlines a sobre les portes per protegir la llar de les bruixes i els mals esperits. És la nit en la qual cal mullar el fil en un bassal on s'hi reflecteixi la lluna per tal que la roba cosida amb aquest fil no es desfaci mai...

Fins fa només vint anys, encara es curaven els nens que neixien trencats, passant-los al punt de mitjanit per un roure esberlat. És la nit en la qual saltem les fogueres per preservar-nos del mal d'ossos, quan ens podem rebolcar nus per la rosada que cobreix la gespa per preservar els mals a la pell. També podem curar les berrugues anant al cementiri a fer el sortilegi. És la nit d'anar a prendre banys a gorgs, rius i mar al punt de la sortida de dia, per tal que el nou sol ens porti sort...

Sol de foc i foc solar

El sol i el foc estan lligats per significat i simbolisme, per aquest motiu són diades en les quals hi són presents tots dos. De les festes de foc de la Nit de Nadal ens queden algunes fogueres enceses a les portes d'ermites o en places de pobles petits en sortir de la Missa del Gall. Només a Bagà i a Sant Julià de Cerdanyola se celebra la Fia-faia, la única festa de foc que es conserva viva aquesta nit. El tret característic és la confecció de les faies, trenant una herba anomenada "*cefalaria leucanta*" fins aconseguir torxes de 30 i 40 cms de diàmetre. Aquesta festa, molt desconeguda en general, ha experimentat una projecció important a partir del Nadal passat amb la

creació de l'Associació de la Fia-faia, ran de les Jornades d'Estudi sobre la festa, que es van fer a Bagà.

En solstici d'estiu en canvi, l'identifiquem amb el foc per excel·lència. La Nit de Sant Joan s'omple de llum amb les fogueres que es fan arreu. El foc renovador que crema totes les andròmines inservibles, omplint l'aire del fum purificador. Amb els focs d'artifici i la pirotècnia que es crema, rememorant els jocs amb torxes i cordes enceses que feien els nostres avis, talment com es cremen encara les falles a Pirineu.

A la majoria de poblacions de l'Alta Ribagorça es corren falles des del 16 de juny fins a la tercera setmana de juliol. Aquestes són fetes de teies de pi fixades a branques d'avellaner i es corren justament perquè la combustió acabaria amb la falla abans d'arribar a lloc. A Andorra, recuperades fa poc temps, són fetes amb escorça fixada a la punta de branques d'avellaner. I a Isil, on la Festa de les Falles ha estat declarada per la Generalitat, Festa Tradicional d'Interès Nacional, es baixen troncs de pi negre, asclats i encesos per la punta, en un descens vertical fins al poble on en arribar, després de llençar les falles a l'entorn de la Falla gran, es ballen les danses tradicionals.

A Les (Val d'Aran) es crema "l'haro", a Senet (Alta Ribagorça) el "mai" i a Luchon, a la vessant francesa el "brandon", troncs d'arbre alts de més de 10 metres, pelats i asclats que plantats a la plaça són encesos aquesta nit, talment com torxes gegants presidint la revetlla, a l'entorn dels quals es ballen danses tradicionals i es fa la festa. Encara qui ha qui s'enduu algun tros ensutxat a casa com a amulet protector.

Simbòlicament encenem la foguera amb els darrers raigs de sol i hem de mantenir almenys les brases fins al matí, quan també simbòlicament, aquestes serveixen per lligar el sol vell amb el nou sol, les dues meitats de l'any, les dues cares del déu Janus.

Per Sant Joan festieg, per Sant Josep bateig

El solstici d'estiu és temps propiciatori de fertilitat, és el moment de consumir aparellaments gestats durant la primavera. La primavera la sang altera, però a l'estiu tothom fa la viu-viu. La calor, la nit en vetlla, el beure i el compartir faciliten l'aparellament. La dita que encapçala aquest apartat és ben antiga i té a veure amb el costum que tenien els nostres avis al que anomenaven "amorettes" que encara que tingui un nom ben romàntic podia acabar donant la raó a l'esmentat títol. També el costum de banyar-se despulats al punt de la sortida sol ajudava a després cercar maneres d'entrar en calor i si més no, quina manera hi ha millor que aquesta per encetar el nou sol.

El juny és temps de sega i per la nit del solstici les garbes són desades esperant uns dies abans de batre-les. La natura està pletòrica de color, encara no han arribat les soleiades intenses que engroguiran el verd del bosc. Com hem dit, totes les cultures honoraven el sol com a font de vida i per tant, en aquest moment de natura plena era quan es feien els sacrificis amb les collites d'aquest any per propiciar la fecunditat dels camps de cara a l'any vinent. Pel que fa als ramats, a Pirineu obrien corrals i cledes aquesta nit, deixant anar al bestiar que s'anés cap a les pastures altes, en les quals s'hi passa tot l'estiu.

Antigament es creia que els fills engendrats aquesta nit tenien poders màgics que els permetien curar certes malalties i encantaments. O també en certs indrets es creia que els nascuts al punt de mitjanit podien ser bruixes o bruixots si eren iniciats amb un encanteri.

El més comú és la comunió

Tota festa comporta moments per compartir menjar i beure, però molt especialment la Nit de Sant Joan, amb la coca, pensada per ser menjada en comú, és una festa comunitària. Però per damunt de tot és una festa espontània, que tot i tenir uns elements generals que d'una manera o altra tothom comparteix, la gent la celebra de la manera que vol i amb qui vol. Fins i tot és més lliure que el Carnaval perquè aquest té unes pautes a

seguir molt marcades que cal seguir col·lectivament i la revetlla santjoanenca no.

Aquesta espontaneïtat i llibertat de formes permet que la festa, en funció del què es vulgui, sigui intergeneracional, pública, íntima, disbauxada, reflexiva, ballable, màgica, ètica... fins i tot nacionalista des que la Flama del Canigó s'escampa per tot el territori per encendre moltes fogueres. Particularitat però que afecta el moment de l'encesa com un element més i després la festa segueix segons la voluntat dels qui la celebren.

Que es pot dir d'una nit en què en despuntar el dia es creu que el sol surt per l'hortizó donant voltes i ballant; en què a Mallorca diuen que les oliveres giren les fulles cap al sol; de la nit que Shakespeare va escollir com a moment de la seva obra "Somni d'una nit d'estiu"; d'una nit en què tot s'hi pot i tot s'hi val, que tot comença i acaba. Permeteu-me que acabi aquest escrit amb la contraportada del meu llibre "La Nit de Sant Joan":

"Solstici, sortilegi, fades, fogueres, bruixes, balls, cava, aigua, aire, amor... La festa de Sant Joan, pregonament arrelada a Catalunya, mereix tots els adjectius: màgica, còsmica, única, ancestral, solsticial, visceral, fecunda, solar... La virtut més gran d'aquesta festa rau en la seva espontaneïtat, perquè malgrat la seva tradició, canvia i s'enriqueix constantment. El seu caràcter propicia el seu objectiu més terapèutic: la funció alliberadora que té tota festa".

Jan Grau
20/04/2002